

A. Bilous, Y. Pasko

SOCIO-CULTURAL FOUNDATION OF CIVIL SOCIETY: CENTRAL EUROPE AND UKRAINE

The paper deals with the analysis of the cultural foundations of civil society phenomenon. The analysis focuses on the determinants of the processes of the formation and development of the Central Europe model, its social philosophical conceptualization and historical dimensions. The author generalizes theoretical approaches concerning this phenomenon, theoretical essence and practical moral importance of this institute for Central Europe and Ukraine. The paper concludes that the investigation of the issue of Ukrainian life world in the context of its embeddedness in socio-cultural traditions is an urgent task for modern Ukraine.

Key words: *civil society, modernization of state system, crises of legitimacy, social anomie (alienation).*

© А. Білоус, Я. Пасько

Надійшла до редакції 23.10.2009

УДК 316.422

**ГЛОБАЛЬНА СОЦІОКУЛЬТУРНА
ТРАНСФОРМАЦІЯ: КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ
ВЕКТОР ДОСЛІДЖЕННЯ**

ГАННА ДОЛГІХ,

аспірант кафедри філософських наук

Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського

У статті розглядається глобальний процес соціокультурної трансформації в Європі, Латинській Америці та Азії. Представлені основні концепції цього процесу з урахуванням національно-етнічної специфіки та історичних умов, що склалися.

Ключові слова: *соціокультурна трансформація, глобалізація, глобальна трансформація, суспільний розвиток, культура, інтеграційний процес, посткомуністичний простір.*

Постановка проблеми. Сучасний стан людства характеризується його соціокультурним переходом на новий, більш високий рівень суспільного розвитку. Трансформаційні процеси охопили всі сфери соціального життя. Специфікою сучасного глобалізаційного процесу є те, що в різних регіонах світу соціокультурні трансформації мають свої особливості залежно від національної культури та умов історичного розвитку.

Аналіз досліджень та публікацій. Тематику глобалізації значно проблематизують і розширюють питання перебігу та трансформації соціокультурних процесів у світі. Культурно-історичні структури здобувають паритет із соціально-економічними, тим самим зумовлюючи соціокультурний характер глобалізаційних процесів. Серед найбільш відомих дослідників - П. Л. Бергер, С. Гантінгтон, Яньсянь Янь [7], Сінь-Хуань Майкл Сяо [8], Тамоцу Аокі, Х. Кельнер та Х.-Г. Зефнер, Я. Ковач, Е. Бернштейн [9] та інші.

До розробки проблем соціокультурної спрямованості трансформації суспільства в межах глобалізації долучилися й українські, російські та польські нау-

ковці, які надали цим дослідженням додатковий контекст: соціокультурні трансформації на посткомуністичному просторі. Зокрема це: О. Д. Куценко [3], Д. Лейн [4], Т. І. Заславська [5], О. О. Гриценко, П. Тамаш [6] та інші.

Суспільно-політичний розвиток кінця ХХ століття гостро поставив питання багатоманітності й особливостей прояву глобалізаційних процесів на рівні окремої країни, що у вимірі соціокультурному позначається поняттям постмодернізм. Філософський аспект цієї проблеми детально розглянутий В. Лук'янцем, О. Соболю, І. Предборською та іншими.

Мета статті. Разом із тим, динаміка соціальної реальності постійно актуалізує окреслену проблематику наукових досліджень. У зв'язку із цим ми маємо на меті представити цілісну країнознавчу картину цього процесу в різних регіонах світу та проблеми, що виникають.

Виклад основного матеріалу. Аналіз вивченої літератури дозволив нам усвідомити всю багатоаспектність і поліспрямованість обраної проблематики. Перш за все відзначимо кризовий аспект глобальної соціокультурної трансформації.

№ 8 (99) листопад 2009 р.

Уся концептуально-методологічна література з визначеної проблеми стверджує, що криза починається з культури. У зв'язку із цим ми вважаємо, що поняття "криза", "культура", "соціокультурна трансформація" - це гносеологічні складові та іманентні структури більш широкого поняття - "глобалізація". На думку вчених, глобальні зміни завжди пов'язані з трансформаційними процесами в культурі. Самі ж процеси можуть бути різними - кризовими, конфліктними, воєнними тощо, і в цьому контексті вони проявляються в усій багатозначності. Наприклад, кризові процеси на межі століть у науковій літературі однозначно кваліфікуються як соціокультурні. ХХ століття підтвердило їх системний характер. Ми знаємо, яку роль відіграв розвиток техніки в еволюції кризової свідомості в ХХ столітті. Криза вразила західноєвропейську культуру як сферу життєдіяльності з усіма особливостями новачасового устрою й традицій. Тому, говорячи про кризу західноєвропейської культури, дослідники цього питання звертаються до широкого змістовного наповнення терміна "культура", маючи на увазі кризу культури як кризу життя. Як звичайному розумінні культура сприймається як сфера духовної діяльності людини - духовна культура. І в цьому сенсі західноєвропейська культура стала яскравим виразником кризового стану суспільства. Але вплив соціокультурної кризи на межі ХІХ-ХХ століть не обмежується ні культурно-духовною сферою суспільного життя, ані простором Європи. Наслідки кризи мали серйозний вплив на світовий культурний розвиток у цілому.

На межі ХІХ-ХХ століть у кризовому стані опинились людське життя, діяльність та майбутнє мільйонів людей, долі яких формувались у контексті канонів та норм традиційного раціоналістичного світорозуміння та буття, що складались протягом тривалого часу. Новий час заклав основи цієї культури та життя, а також розвиток тих сил і процесів, які в майбутньому подолали та відкинули цю культуру [1, с. 24].

Один із основних передвісників кризових трансформацій у перших роботах з філософії кризи - відчуття обмеженості світового простору. Світ перестав бути безмежним, світ став спільним. Європейська спільнота відчула обмеженість території, можливостей, перспектив. Звичайна річ, зауважують дослідники, спочатку це не могло сприйматися інакше, ніж замах на законні права Європи та європейців. Але ХХ століття певнено опанувало цей світовий простір, повернуло безмежність до ідеї глобальності [1, с. 24].

Сучасний інформаційний простір усе більш розгортається у всіх вимірах глобального розвитку. Сучасна інформаційно-комп'ютерна епоха - це епоха глобальних проблем і глобальних процесів, глобальної економіки, глобальної війни та безпеки. Що стосується культури, то вона не могла залишитись осторонь від неминуче наступаючої глобалізації. Світ став спільним, більш спільною стала й культура.

На думку дослідників, ця єдність була закладена в добу Нового часу. Напередодні глобалізації культура Нового часу виступила в ролі визначальної культури [1, с. 25].

В умовах глобальної інформатизації та комп'ютеризації, безумовно, об'єднуючих людство, ще існують і зберігаються локальні культури зі специфічними особливостями багатьох народів світу, що живуть у замкненому культурному просторі.

Але, як вважають багато авторів, у сучасних умовах основне значення може мати лише та культура, яка спроможна об'єднати світ у глобальному

просторі та в глобальному розвитку. На думку вчених, глобальний об'єднувальний потенціал усьому людству продемонструвала перш за все культура Нового часу. Історія показала, що протягом останніх століть роль західноєвропейської культури переважає на тлі загальносвітової культурної еволюції, тому кризу європейської культури не можна розглядати як вузьколокальне явище. Від самого початку ця криза виявила себе як складова майбутнього все-світнього глобалізаційного процесу.

ХХ століття за наявності кризового фактора в соціокультурній еволюції вчені називають "Великим експериментом". Почавшись як "криза європейської культури", соціокультурна криза на межі ХІХ-ХХ століть започаткувала бурхливу кризову епопею, що охопила суспільство. Кризи ХХ століття змінювали форми, охоплюючи різні сфери життя. "Кризова колекція" поповнювалася все новими й новими феноменами та поворотами. Досить згадати світові війни ХХ століття, революції, міждержавні конфлікти, економічні депресії 1920-1990-х років на Заході, соціокультурний хаос, трансформацію кризи в тоталітарні форми, ідеологізацію мільйонів, дегуманізацію мас, екологічні проблеми, які історики назвали "антропологічною кризою" чи навіть "антропологічною катастрофою", оскільки на поверхню цивілізації піднялися націоналістичні, фашистські, тоталітарні ідеології й практики в ряді країн світу.

Людство, проте, здійснило відчайдушний крок до подолання подібної соціокультурної ситуації. Розпочалися спроби відродження соціокультурної та психологічної стабільності. Людство набуло нових цінностей, пов'язаних зі швидким розвитком науково-технічної революції.

"Постіндустріальну", "інформаційну" цивілізацію, що нині утворюється, називають механізмом глобалізації. Соціокультурна складова цього глобального процесу стосується не лише сфер культури, політики, економіки та господарства, але й усіх інших сфер життя. Хоча, як відмічають дослідники, проблемою залишається питання, чи відповідають зміни соціокультурних інститутів глибинним змінам людської природи, чи зможе людина жити в "інформаційному просторі" й чи не перетвориться її існування на виживання. І нікому не відомо, якою буде ця нова людина доби глобалізації, відмічає Т. Ю. Сидоріна [1, с. 15].

Можна сказати, що соціокультурна трансформація в рамках ХХ століття відбувалась в умовах глобальних проблем: екологічна криза й катастрофічне вторгнення в біосферу, зростаюче вичерпання природних ресурсів, "демографічний вибух", технологічна можливість знищення людства.

В ім'я вітального й соціокультурного порятунку людства починається діяльність Римського клубу під керівництвом А. Печчеї (1960-ті роки). За ініціативою ЮНЕСКО в 1971 р. у Венеції була організована перша конференція з глобальних проблем людства.

Наприкінці останньої чверті ХХ століття була накопичена серйозна емпірична база, що відображала специфіку соціокультурної трансформації в ХХ столітті. У її формуванні суттєву роль відіграли міжнародні проекти, такі як дослідна Програма Товариства Пола Лазарсфельда "Новий демократичний барометр"; починаючи з осені 1991р. (керівник Р. Роуз), програма ЮНЕСКО "Управління трансформаціями в центральній та східній Європі" (керівник Н. Генів), компаративний дослідний проект "Системні зміни та модернізація: порівняльна перспек-

тива Сходу та Заходу" (1994-1997 рр., керівники Д. Мартін, П. Махонін), Вишеградський проект "Східна та Центральна Європа 2000" (генеральний координатор Г. Гаржелак), проект "Соціальна стратифікація у Східній Європі після 1989 р." (керівники Д. Трейман, Іван і Соня Селені), проект "Життєві умови, життєві стилі та здоров'я", реалізований у восьми країнах пострадянського простору в 2000-2002 рр. під керівництвом Х. Херпера, а також багато інших регіональних проектів соціокультурної трансформації людства наприкінці ХХ століття [2, с. 6].

На межі 1980-1990-х рр. польськими дослідниками соціології з ініціативи Інституту філософії та соціології Польської академії наук стали проводитись спеціальні дослідження, семінари, конференції, публікуватись роботи з обговоренням принципових змін у суспільствах колишнього державного соціалізму. Так, А. Пржеворський перший аргументував тезу щодо циклічності процесу ринкового транзиту та його залежності від соціальних реакцій суспільств, що трансформуються; Е. Мокржицький, Е. Внук-Липинський, В. Веселовський, В. Адамський ще на початку 1990-х років акцентували увагу на можливості різних шляхів посткомуністичного розвитку в єдиній глобальній соціокультурній трансформації. З 1992 р. виходить ряд робіт польських авторів, присвячених багатомірності та багатогранності специфіки соціокультурної трансформації в період доби "суспільства після комунізму" [2, с. 6].

У цей період розвивається міжнародна дискусія, у якій виділяється робота Я. Станіскіс, автор якої звертає увагу на спонтанний характер соціокультурної трансформації та багатьох ендогенних соціокультурних сил і розробляє на основі цих ідей концепцію "політичного капіталізму", що пояснює особливості, які виникають в результаті соціокультурних трансформацій суспільства [2, с. 7].

Необхідно сказати й про чеський варіант соціокультурної трансформації цього суспільства. Особливо це проявилось у період діяльності уряду В. Клауса, що пізніше було названо "чеським маленьким дивом". Чеські соціологи П. Махонін, І. Вечернік, М. Тучек та інші на початку 1990-х років запропонували ряд питань для обговорення: "Як будувати капіталізм без капіталу?", "Як розвивати демократію без середнього класу?", "Як ставитися до тенденцій знецінювання людського капіталу?" і як усе це пов'язати з необхідністю соціокультурної трансформації на локальному та глобальному рівнях? [2, с. 7].

Дуже важлива й цікава відповідь на питання була запропонована концепцією соціокультурної трансформації, розробленою І. Селені та Дж. Іялом. Вони вказували на те, як у процесі соціокультурної трансформації "можливим є капіталізм без капіталістів" і який капіталізм у таких умовах здатен виникнути й бути досить адекватним глобальній трансформації.

Учені також зазначають особливий резонанс концепції "залежного розвитку" в соціокультурних процесах, розробленою Д. Старком спільно з Г. Грабером та Л. Брюстом. По суті тут добре простежувалась ідея неминучості великих інтеграційних процесів - іманентно притаманних соціокультурним трансформаціям. При цьому в цій концепції підкреслювалось значення "старих цінностей", із неминучістю відтворюваних за допомогою соціокультурних мереж та здатних змінити вектор постсоціалістичної трансформації [2, с. 7].

Ідею посткомуністичної трансформації як "капіталістичної революції" висловив угорський учений

Л. Шаба. Він остерігав від "постреволюційного похмілля" як результату трансформації. Сучасні дослідники творчості Л. Шаби вважають, що хоча ця теза є дискусійною, тим не менше вона може виявитися важливою в умовах розширювання меж політичної Європи та інституалізації розбіжностей між країнами колишнього державного соціалізму [2, с. 7].

Ряд угорських соціологів - Р. Андорка, Е. Хенкінс, Т. Колоші, П. Роберт - зробили важливий внесок у розуміння соціокультурних змін у суспільствах колишнього соціалізму. Зокрема, вони показали, як впливає зміна якості життя, системи стратифікації й мобільності на результати системної трансформації. Наприклад, Ж. Ленгель та Дж. Хіглі запропонували концепцію впливу конфігурації еліт на соціокультурні зміни на посткомуністичному просторі.

Проблему можливих ризиків у соціокультурних трансформаціях досліджував болгарський соціолог Н. Генов. Він указав на виникнення ризикових ситуацій у процесі посткомуністичних трансформацій, що додають "ризиковий характер" самому процесу з точки зору соціальних результатів. У зв'язку із цим він розробив "систематизацію трансформаційних ризиків" [2, с. 8].

Окреслена проблематика розвивається в Україні та Росії. Існує думка, що залучення до цього питання вчених Білорусі, Молдови та ряду інших країн колишнього СРСР було дещо запізненным. Вважається, що входження в це дослідне поле в Росії розпочалося з дискусії щодо змісту та результатів трансформаційних змін. Велику роль у розробці цієї проблематики відіграв міжнародний симпозиум "Куди прямує Росія?", що проводиться щорічно з 1993 р. Інтерцентром та Московською вищою школою соціальних та економічних наук під керівництвом Т. І. Заславської. Російські дослідники Ю. О. Левада, М. І. Лапін, В. А. Ядов запропонували концептуалізацію процесу трансформації, важливим аспектом якої стало обґрунтування меж і варіантів історичного вибору російського суспільства. Українські соціологи Є. Головаха, Н. Паніна обґрунтували висновок про "подвійний характер" інституалізації в процесі посткомуністичної трансформації, про вплив масових соціально-психологічних "патологій" на характер трансформаційного процесу [2, с. 8].

На пострадянському просторі фундаментальними роботами в галузі наведеної проблематики є дослідження Т. І. Заславської [5]. На думку наших вітчизняних учених, концепція соціальних механізмів трансформації, запропонована Т. І. Заславською, не має аналогів у відповідних наукових розробках проблеми й дозволяє зазирнути вглиб трансформаційних змін сучасної мінливої реальності.

У вищезгаданих дослідженнях запропоновані концепції, описи, пояснення можливих трансформаційних змін та тих, що вже настали в пострадянських суспільствах. На їх основі сучасні вчені виділили деякі принципові аспекти таких процесів: незаданість процесу трансформації та розбіжності результатів трансформаційного розвитку для країн колишнього державного соціалізму; залежність характеру трансформаційних змін від минулого стану суспільств, домінування ендогенних факторів розвитку; залежність характеру соціокультурної трансформації від уміння національних еліт та інших громадян мобілізувати діяльний, структурний і культурний потенціали на формування й досягнення цілей перетворень; визначальний вплив факторів глобального капіталізму та геополітичних підтримок [2, с. 9].

Дослідники відмічають, що посткомуністичні суспільства виявились іншими, ніж очікувалось багатьма теоретиками й практиками посткомуністичних змін на початкових фазах цього руху. У результаті трансформацій у суспільствах не трапилось витискання структурами конкурентного ринку та демократії практик, характерних для пізнього державного соціалізму: особливе значення для життєвих шансів людей, контролю над організаційними ресурсами, наявність соціального капіталу та залученості до вигідних соціальних мереж, втручання держави через правові та неправові практики у відносини власності тощо.

Соціокультурна трансформація будь-якого суспільства - це реальний процес його існування. Саме тому, якщо визнати той факт, що на початок 2000-го р. у переважній більшості країн відбувся процес трансформації як вихід із системи державного соціалізму, відкритими залишаються питання, пов'язані з розумінням суттєвих рис суспільств, що виникли на руїнах минулої системи. На перший план у дослідженнях цих суспільств вийшли проблеми консолідації та інституціоналізації, узгодження діючих акторів, їх практики та інститутів. У зв'язку із цим спеціального вивчення потребують питання, відповіді на які аж ніяк не є очевидними: який характер соціальних відносин, що формуються в суспільствах колишнього державного соціалізму? які соціальні сили зацікавлені й не зацікавлені у впровадженні виникаючих соціальних відносин? у яких формах відбувається інституціоналізація соціальних інтересів і конфліктів у цих суспільствах? яку роль у таких процесах відіграють екзогенні та ендогенні фактори? якою мірою результати посткомуністичних трансформацій співвідносяться з процесами змін європейської спільноти та світової системи в цілому? якою мірою ці зміни можуть бути пояснені існуючими концепціями? у яких напрямках доцільно розвивати концептуалізацію динаміки суспільств державного соціалізму? [2, с. 10].

Цікаву відповідь на поставлені запитання знаходимо в роботі О. Д. Куценко. Спираючись на теорію термодинамічної еволюції та синергетики, вона сформулювала положення суспільств, що трансформуються. На її думку суспільство, що трансформується, перебуває в стані декомпозиції, у якому домінують нелінійні процеси самоорганізації, множинна варіативність структурування соціальних відносин, визнання значення кооперативних ефектів дій великої кількості людей та інститутів [3, с. 22-23].

У цілому процес трансформації суспільств державного соціалізму європейські вчені пояснюють порізному, наприклад, як революцію, "перекомбінування", "системні зміни". Європейські дослідники вважають, що на посткомуністичному просторі соціокультурна трансформація почалась із системного розпаду комуністичного блоку, із чого й розгорнувся перехід від комунізму в Східній Європі. На думку Д. Лейна, це було спричинено тим, що соціальна система в комуністичних країнах світу була "недиференційованою та соціологічно гомогенною". Більше того, "колишня тоталітарна "маса" була замінена в однаковій мірі соціально гомогенними "публікою", "громадянами", "суспільною думкою" та "електором" [4, с. 86].

Що стосується соціокультурної трансформації в Росії, то Т. І. Заславська визначає якість трансформаційної структури суспільства багатьма умовами й факторами, серед яких такі: "співвідношення індивідів та груп, що беруть активну участь у політиці, або ж

пасивних у соціально-політичному відношенні"; "розподіл ресурсного потенціалу суспільства й можливості впливати на державні рішення між суспільними силами, що мають різні стратегічні інтереси і які прагнуть реалізувати різні варіанти розвитку суспільства"; "співвідношення сил, інтереси яких в основному збігаються із загальнонаціональними інтересами або, навпаки, є розбіжними з ними" [5, с. 110]. При цьому Т. І. Заславська підкреслює одну деталь: "Трансформаційна структура кожного суспільства має дві відносно незалежні, але однаково важливі проєкції - вертикальну (соціально-ієрархічну) та горизонтальну (культурно-політичну)" [5, с. 110].

На думку Т. Тамаша, основу технологічних зусиль трансформаційних країн становлять знання та освіта, модернізація та виробництво знань, національні можливості інновацій [6, с. 151].

Своєрідну картину являє соціокультурна трансформація в латиноамериканському, азіатському та африканському регіонах. Так, наприклад, у Китаї соціокультурна трансформація виглядає як "керована глобалізація". Китайський соціолог Яньсянь Янь вказує на "чотири образи культурної глобалізації": "давоська культура - конфуціанський торговець", "навчання на Заході та китаїзація освіти", "тріумф біг-мака та голлівудських бойовиків", "права особистості і соціальні рухи" (релігійні та світські рухи). У цілому, соціокультурна "глобалізація в Китаї має декілька цікавих особливостей: 1) глобалізація переосмислювання як невід'ємна частина зусиль, спрямованих на модернізацію, як важлива складова цілі, яку становить партійне керівництво; 2) більша частина культурної еліти підтримує посилення процесу глобалізації й виступає провідником впливу західної культури та її локалізації; 3) китайська партійна держава виконує роль активного лідера майже в усіх аспектах процесу, завдяки чому сподівається зберегти свій авторитет і владу; 4) народні маси виявили сильне прагнення сприймати, адаптуватись до місцевих умов і поступово засвоювати елементи імпортованої іноземної культури... Китайський випадок демонструє новий тип культурної глобалізації: керований процес, у якому держава відіграє провідну роль, а еліта та народні маси діють разом, щоб заявити про свої права на глобальну культуру, що зароджується" [7, с. 52-53].

Стосовно інтеграції Тайваню в глобальні структури, можна сказати, що в цілому в цих процесах відсутня боротьба між глобалізацією та локалізацією, будь-які культурні конфлікти або зіткнення. Можна сказати, що глобальна культура на Тайвані не отримала переваг порівняно з місцевою тайванською культурою, хоча й не зустріла з її боку категоричного заперечення. Тайванський приклад - це взірць можливості уникнути конфлікту причин і наслідків культурної глобалізації [8, с. 74].

Південно-африканський приклад соціокультурної трансформації перш за все характеризується давніми тісними зв'язками із Заходом і вже відчуває на собі вплив чинників глобалізації з боку Великобританії, Америки та інших країн. На думку південно-африканського соціолога Е. Бернштейна, ключовий елемент процесу глобалізації - взаємодія глобальних і локальних культурних сил [9, с. 203]. Представники різних філософських шкіл у багатьох регіонах Африки стверджують, що африканська самобутність і система цінностей збереглися та приховуються від помітного наслідками колоніального панування. Тільки коли ця пригнічена африканська

культурна самобутність буде відновлена, Африка буде здатна подолати невпевненість у собі та скинути пута свого підпорядкованого стану, одягнені на неї колоніалізмом. Це є вихідна ідея африканської соціокультурної трансформації, відображена в особливому понятті африканського ренесансу [9, с. 213]. Що стосується африканського шляху соціокультурної трансформації, то соціологи мають статистичні дані щодо цього: чорношкірі африканці більшою мірою (ніж представники інших рас) ігнорують будь-яку африканську долю та вважають для себе необхідним брати приклад з розвинених країн; за прагматичну взаємодію виступають 12 % респондентів; 4 % не вірять в особливий африканський шлях розвитку; тільки 2 % виступають за африканізацію в рамках соціокультурної трансформації; 7 % хочуть повернення до традиційних вірувань і 3 % - повернення до "Убунту" [1, с. 216]. Е. Бернштейн пише: "ПАР - це уламок Заходу, головне прагнення якого з XIII століття - вийти на один рівень із Заходом за показниками самого Заходу. Це означає, що місія африканського ренесансу визнається конкуренто-спроможним "західним продуктом". Культурна глобалізація не зустрічає в ПАР ніякого опору" [9, с. 225].

На жаль, рамки статті не дозволяють нам широко охарактеризувати процеси соціокультурної трансформації в різних регіонах світу. Тому обмежимося лише фіксацією кількох аспектів регіональних трансформацій деяких країн. Наприклад, щодо ситуації в Чилі, то Артуро Талавера - соціолог цієї країни, стверджує, що має місце особливий латиноамериканський спосіб дії в глобалізованому світі [10]. При цьому він припускає можливість у Чилі іспанського варіанту, тобто об'єднання з європейською моделлю. У Латинській Америці глобалізація не заперечується, тому що релігійно-моральне відновлення, що відбувається там, саме ініційоване глобалізованими релігійними рухами. Талавера вважає, що "перед нами - різновид консервативної глобалізації, що конкурує з іншими глобалізаційними силами, серед яких може опинитись і фемінізм" [10, с. 267]. Приклад чилійської соціокультурної глобалізації важливий тим, що "Чилі - не лише лідируюча країна регіону (успішні соціально-економічні реформи перетворили її на державу з потужною економікою), але й країна, у якій нові міжнародні консервативні рухи надзвичайно живучі та могутні" [10, с. 267].

Висновки

Стислий огляд глобальної соціокультурної трансформації, що відбувається в різних регіонах світу, дозволяє нам зробити ряд висновків.

По-перше, увесь світ із розумінням ставиться до глобальних процесів і зазначає, що криза починається з культури, яка складає гносеологічну основу сучасної глобалізації та світової соціокультурної трансформації. По-друге, учені всіх країн світу розробляють концептуально-методологічні аспекти та детермінанти соціально-культурної трансформації в глобальних і локальних межах, указуючи на швидкий розвиток сучасної інформаційно-комп'ютерної революції, технологічне оновлення всіх сфер життя людства й створення специфічного простору для його існування - інформаційного. По-третє, світові процеси, що відбуваються, актуалізують цю проблему, що виражається в цілому ряді ідей: у "спонтанному характері" глобальної соціокультурної трансформації (Польща); у необхідності пошуку "адекватної форми капіталізму", здатного здійснювати світову со-

ціокультурну трансформацію (Чехія); у застереженні від "негативних наслідків соціокультурної трансформації на посткомуністичному просторі, "урахуванні якості життя" та "залученні еліт" до соціокультурної трансформації (Угорщина); у "можливості соціальних ризиків" після соціокультурної трансформації (Болгарія); у впливі на можливість "масових соціально-психологічних патологій на характер соціокультурної трансформації, домінуванні ендегенних факторів розвитку, зв'язку з минулим (Росія, Україна); у необхідності "керованої трансформації" (Китай); у можливості "безконфліктного співіснування" між локальним і глобальним (Тайвань); ідеї взаємодії глобального і локального рівней (ПАР); у реалізації європейської моделі соціокультурної трансформації (Чилі).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сидорина Т. Ю. Философия кризиса / Т. Ю. Сидорина. - М. : Издательство "Флинта" ; Издательство "Наука", 2003. - 455 с.
2. Посткоммунистические трансформации : векторы, измерения, содержание / [под. ред. О. Д. Куценко, С. С. Бабенко]. - Харьков : Изд. центр Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина, 2004. - 418 с.
3. Куценко О. Д. Фазы и пути системных трансформаций : подобию и различия в бывших странах государственного социализма / О. Д. Куценко // Посткоммунистические трансформации : векторы, измерения, содержание / [под. ред. О. Д. Куценко, С. С. Бабенко]. - Харьков : Изд. центр Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина, 2004. - С. 108-131.
4. Лейн Д. Трансформация государственного социализма : системные изменения или классовая революция? / Д. Лейн // Посткоммунистические трансформации : векторы, измерения, содержание / [под. ред. О. Д. Куценко, С. С. Бабенко]. - Харьков : Изд. центр Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина, 2004. - С. 83-107
5. Заславская Т. И. Движущие силы трансформации Российского общества / Т. И. Заславская // Посткоммунистические трансформации : векторы, измерения, содержание / [под. ред. О. Д. Куценко, С. С. Бабенко]. - Харьков : Изд. центр Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина, 2004. - С. 108-131.
6. Тамаш П. Трансформация центрально-европейских систем исследования и развития в 1989-2002 гг. / П. Тамаш // Посткоммунистические трансформации : векторы, измерения, содержание / [под. ред. О. Д. Куценко, С. С. Бабенко]. - Харьков : Изд. центр Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина, 2004. - С. 151-182.
7. Яньсянь Янь. Управляемая глобализация. Государственная власть и изменения в культуре Китая / Янь Яньсянь // Многоликая цивилизация. Культурное разнообразие в современном мире [под ред. П. Бергера, С. Хантингтона]. - М. : Аспект Пресс, 2004. - С. 27-56.
8. Синь-Хуань Майкл Сяо. Существование и синтез. Культурная глобализация и локализация на современном Тайване / Майкл Сяо Синь-Хуань // Многоликая цивилизация. Культурное разнообразие в современном мире [под ред. П. Бергера, С. Хантингтона]. - М. : Аспект Пресс, 2004. - С. 57-76.
9. Бернштейн Э. Глобализация, культура и развитие. Может ли ЮАР быть не просто придатком Запада, а чем-то большим? / Э. Бернштейн // Многоликая цивилизация. Культурное разнообразие в современном мире [под ред. П. Бергера, С. Хантингтона]. - М. : Аспект Пресс, 2004. - С. 201-266.
10. Талавера А. Ф. Тенденции к глобализации в Чили / А. Ф. Талавера // Многоликая цивилизация. Культурное разнообразие в современном мире [под ред. П. Бергера, С. Хантингтона]. - М. : Аспект Пресс, 2004. - С. 267-313.

H. Dolguikh

**GLOBAL SOCIAL AND CULTURAL TRANSFORMATION:
CONCEPTUAL DIRECTION OF RESEARCH**

Global process of social and cultural transformation in Europe, Latin America and Asia is considered. Major conceptions of the process are introduced with respect to national specificity and historic conditions.

Key words: social and cultural transformation, globalization, global transformation, social development, culture, process of integration, postcommunist area.

© Г. Догаїх

Надійшла до редакції 26.10.2009

УДК 130.2

"ДРУГА ПРИРОДА" ДРУГОЇ РЕАЛЬНОСТІ

МИКОЛА ЖУРБА,

кандидат філософських наук, завідувач кафедри

гуманітарного та фізичного виховання Інституту хімічних технологій

Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля, м. Рубіжне

У статті, всупереч переорієнтації сучасної філософії з поняття структури на поняття нон-фінальної структурації, яка по суті забезпечує принципово аструктурний і нелінійний спосіб організації цілісності, запропоновано структурний підхід у дослідженні філософії культури. Зосереджено особливу увагу на аналізі економічної та інформаційної культури, які віддзеркалюють парадигмальну установку (гру структури) у напрямку динаміки та самоорганізації культури.

Ключові слова: культура, структура, постмодернізм, деконструкція, економічна культура, інформаційна культура, перекреслення, цивілізація, квазікультура.

Постановка проблеми та стан її вивчення.

Сучасний аналіз соціальних, політичних, економічних трансформацій суспільства неможливий без системних досліджень культурного простору. Епоха постмодернізму, де людина не витримує тиску світу (Ю. Борев), дала поштовх до деконструкції культури та утворення різних її сегментів, котрі отримують свій власний вектор подальшого розвитку. Необхідно зазначити, що така цілеспрямована "векторність" сегментації культури обумовлює певні структурні зміни спрямованості культури щодо її класичного розуміння. Окремі сегменти набувають усе більшої автономії та починають створювати певні поведінкові стереотипи, які формують світоглядні орієнтації людини. Тому деконструкція як деперсоналізація стає передумовою нової культури.

Термін "деконструкція" спочатку розумівся як літературно-критична практика постструктуралізму (Х. Блум, Ж. Дерріда, П. де Ман, Х. Міллер, Дж. Хартман), яка, на думку першоавтора цієї теорії (Ж. Дерріда), не могла запропонувати (створити) нову культуру (тільки новий синтез), але із часом цей "новий культурний синтез" (який почав успішно використовуватися різними галузями знань: психологією, со-

ціологією, культурологією, філософією тощо) призвів до кардинальних змін самої культури, дестабілізуючи та змінюючи традиційні цінності.

Говорячи про структуру культури, необхідно мати на увазі, що вона є системою, яка забезпечує єдність утворених нею елементів. Прийнято виокремлювати "ядро культури"¹, яке утворюється шляхом об'єднання домінуючих рис у кожному її сегменті. На думку І. Тюрменка [1, с. 11] це ядро становить традиційні (історично сформовані) ідеї, яким притаманна особлива цінність. Крім того виділяють "периферію культури" - зовнішні шари, які підвладні змінам і новаціям. На сьогодні акцент повністю зміщено на "периферію культури", яка починає змінювати (деконструювати) "ядро культури". Реалії постмодерну призводять до корінних змін культури як духовного феномена людства, що обумовлює актуальність та необхідність її дослідження.

Таким чином, сьогодні підвищений інтерес до розгляду сутності та структури культури обумовлений її деконструктивністю, плюралістичністю цінностей та відсутністю будь-яких смислових орієнтирів.

¹ Деякі дослідники виокремлюють серцевину культури (основу) та її грані (які підвладні змінам).